

december 2021 nr. 12/januari 2022 nr. 1

STEMMEN UIT HET VRIJZINNIG CENTRUM DE HOEKSTEEN

VOORBURG - SASSENHEIM/LISSE

Adres: Rozenboomlaan 119, 2274 HK Voorburg
Telefoon 070 386 34 13

Wat gebeurt is toch het goede

Terwijl ik dit stukje voor Stemmen schrijf, is ons land in een korte lockdown; maar misschien een voorbereiding naar meer langdurige maatregelen? Wat zegt dat over ons Advents- en Kerstfeest? Worden weer bepaalde winkeliers die het vooral moeten hebben van de Sinterklaas- en kerstverkoop de dupe? Er is reden om je zorgen te maken zelfs om je vreselijk op te winden. Hoewel?

De Hoeksteen heeft in twee seizoenen aandacht aan de filosofie van de stoïcijnen gegeven. We lazen eerst het *Zakboekje* (Boom, Kleine Klassieken) van de filosoof Epictetus die in de eerste eeuw na Christus leefde. Het seizoen daarna *Fragmenten* (in: *Epictetus*, G. Boter, R. Brouwer, Athenaeum Polak & Van Gennep 2020) ook van Epictetus. De fragmenten vergeleken we met bijbelpassages die over hetzelfde thema gingen. Voordat ik meer in details tred, kan ik al zeggen: Er is nu geen enkele reden om je op te winden!

De stoa leert dat je je kunt oefenen om je alleen bezig te houden met vraagstukken waar je zelf direct invloed op hebt. Wat corona betreft bijvoorbeeld of je in je eigen tuin je mondkapje opdoet. Wat de overheid beslist, ligt buiten onze invloedssfeer. Vervolgens dien je rustig en redelijk de situatie die specifiek jou aangaat te bezien. Maar het is duidelijk dat je pas na veel oefenen de gewenste levenskunst bereikt. In het kort geeft Epictetus het levensadvies: "Volhard en beheers je." (*Fragmenten*) Dit laatste, de zelfbeheersing, lijkt op de doelstelling van de ascetische christenen, die trachtten zich te beheersen of te beperken op het terrein van eten, drinken, genoegens, bezittingen en passies.

Klopt het gangbare beeld van de ongevoelige, kille stoïcijner die niet meevoelt met ongelukkige levenssituaties of andermans ellende? Ziekte is een ongemak voor het lichaam maar je moreel hoort daar in het geheel niet onder te lijden, leren de stoïcijnen. Ook over overleden kinderen dient niet lang getreurd te worden, dat komt immers voort uit de natuur. Dat klinkt inderdaad wel hardvochtig! In het christendom wordt nadrukkelijk opgeroepen tot naastenliefde en zorg voor elkaar. Maar Epictetus als stoïcijner, vindt het *vanzelfsprekend* dat je anderen niet zou benadelen omdat je immers je eigen passies beteugeld hebt. De insteek is dan natuurlijk wel anders dan bij de christenen.

In dit nummer o.a.

Van het bestuur	2
Oecumenisch Vrouwenwerk	2
Afscheid Simon van Proosdij	3
Dank !!	3
Kerkdienst en koor	4
Nieuwjaarsbijeenkomst	5
Concert Warner Fokkens	5
Filosoferen over de liefde	5
Hoeksteenlezing Erasmus	6
Regenbogen - 2	7
O, Christus natus est	8
Volmaakt	10
Kerststal en Franciscus	10/11
AGENDA	12

Nieuwjaarsbijeenkomst

Zondag 2 januari
aanvang 10.30 uur

Filosoferen over de liefde

Nieuwe leeskring
start dinsdag 18 januari
aanvang 14.30 uur

Hoeksteenlezing

*Een nieuwe kijk op
het leven en werk
van ERASMUS*

zondag 6 februari 2022
10.30 uur
spreker Sandra Langereis

De leer van de stoïcijnen, zo bespraken wij in onze gesprekskring, geeft wel een ideaalbeeld van de toepassing. De schrijvers zelf verwezen ook graag naar Socrates als voorbeeld. Hij was een heel bijzonder filosoof die in alle situaties, ook vlak voor zijn eigen levenseinde, redelijk, kalm en vol vertrouwen bleef. Dat niveau bereikten velen niet. Maar desondanks is de leer van Epictetus en de stoa wel heel nuttig om kennis van te nemen. Bijvoorbeeld om eens je eigen reacties op gebeurtenissen onder de loep te nemen. Zijn die wel zinnig, kosten ze niet onnodig veel energie? “Dit typeert de houding van een gewoon mens”, stelt Epictetus. “Nooit verwacht hij profijt of ongemak van zichzelf, maar altijd van de buitenwereld. Het kenmerkende van een filosoof is juist dat hij alle profijt en ongemak alleen van zichzelf verwacht” (Epictetus, *Zakboekje*). De christenen die naar voorbeeld van Christus probeerden goed te leven, door niet te oordelen, geen wraak te nemen en vrijgevig te zijn, zouden zich hierin ook goed kunnen vinden. Wie zich verbeteren wil als filosoof of christen moet aan zichzelf werken en onophoudelijk oefenen.

En wat zegt dit alles ons in de onzekere corona-weeken? We aanvaarden die zoals die komen. En hoe we de komende Kerstdagen en Oud en Nieuw ook zullen doormaken, met of zonder corona-beperkingen, we komen er wel goed doorheen. We winden ons niet op over zaken waar we geen invloed op hebben.

Hartelijke groet,
Katrijne Bezemer

Van het bestuur

Tijdens de bestuursvergadering van 9 november kwamen verschillende onderwerpen aan de orde betrekking hebbend op de komende ledenvergadering, maar het was toch vooral het terugtreden van Simon van Proosdij als voorzitter dat onze aandacht had. De ALV van de dag erna zou ons voldoende mogelijkheid geven om daar uitgebreid op terug te komen. (Zie voor het verslag hierover verderop in Stemmen.)

Ik wijs u nog even op de Adventviering incl. maaltijd op **zondag 12 december** a.s. U kunt zich hiervoor opgeven tot 9 december. s. proosdij@kpnmail.nl of 06 520 88 057.

Op zaterdag 13 november was er de al gebruikelijke inzameling voor de Voedselbank, die weer behoorlijk wat zeer benodigde artikelen opleverde, dank daarvoor!

Het volgende hoogtepunt wordt dan de Kerstviering op **zaterdag 25 december**, waarvoor u ook van harte wordt uitgenodigd. **vanaf 10.15 uur, samen kerstliederen zingen met het koor.**

Wim Toes

Van het secretariaat

Wij heten welkom mw. H. Mol - Zuyderduin, Isabellaland 1696 te Den Haag als nieuw lid van onze vereniging.

Oecumenisch vrouwenwerk

De leden van het Oecumenisch Vrouwenwerk blijven positief en hoopvol in deze donkere tijd, waarin we uitkijken naar licht aan het eind van de tunnel. Advent, tijd van verwachting en uitzien naar Het Licht. De Vrouw en Geloof Groep hoopt op **15 december** een Adventviering te houden in de Dorpskerk in Leidschendam. Deze ochtend wordt verzorgd door Vigilia van Akkeren en Annemieke Hartman. Ook in 2022 staat de derde woensdag van de maand gepland in de agenda's. De eerste bijeenkomst in het nieuwe jaar is hopelijk op **woensdag 19 januari** in de Kruisheuvelkerk in Leidschendam, aanvang 10 uur. Aanmelden kan bij Plony Korving-Harteveld, p.korving@outlook.com of telefoon 06 10 29 27

26

Afscheid Simon van Proosdij als voorzitter

Op 10 november j.l. was het dan zover: het reeds lang aangekondigde vertrek van Simon. Tijdens de vergadering werd hier uitvoerig bij stil gestaan.

Wim Toes sprak tot Simon o.a. over zijn aantreden, zo'n achttien jaar geleden; over de totstandkoming van de nieuwbouw van ons kerkgebouw; over wat hij allemaal heeft gedaan voor het verschijnen van het jaarprogramma, van het blad Stemmen en van de maandelijkse liturgie.

Ook schetste Wim wat Simon in technische zin tot stand bracht rond het grote beeldscherm en de computer, net als bij het realiseren van de streaming-diensten en niet te vergeten van onze website.

Hij memoreerde ook wat Simon samen met de toenmalige secretaris Jan Jager voor effort heeft gestoken in de 'disputen' met het landelijke bestuur over allerlei belangrijke zaken, welke tot op de dag van vandaag nog spelen. Belangrijk is ook geweest dat in de lange jaren binnen het bestuur er steeds sprake was van grote harmonie.

Daarna sprak Anneke Brandt hem kort toe en bood hem een mooi kunstwerk aan namens de leden. Vervolgens overhandigde Wicher Kraan hem een bijbehorende dinerbon en sprak Iet Vallenduuk enkele lovende woorden tot Marijke van Proosdij, vergezeld van een fraai boeket bloemen. Op deze manier was het hele bestuur bij deze gelegenheid betrokken.

Katrijne Bezemer en Jan Jager spraken hem ook nog even toe en boden daarbij een persoonlijk cadeau aan.

Een aantal aanwezige koorleden zongen hem toe met het lied *Mon âme se repose*, wat een inleiding was voor het bestuur om de vergadering voor te stellen Simon te benoemen tot erelid van de VvG, wat door de leden met een luid applaus werd bekrachtigd.

Tot slot overhandigde Simon de voorzittershamer aan zijn opvolger, mw. Frouwke de Boer, die door het bestuur met bloemen werd verwelkomd. Zij riep de leden op om zich toch vooral in te zetten voor het voortbestaan van de vereniging.

Na afloop was er nog een gezellig samenzijn met een hapje en een drankje.

W.T.

DANK !!!

Woensdag 10 november 2021, Algemene Leden Vergadering, een avond om nooit meer te vergeten. Ik ben dankbaar dat ik achttien jaar uw voorzitter mocht zijn.

Wij hebben veel meegemaakt aan hoogte- en diepte momenten. Maar gezamenlijk zijn wij er toch weer altijd uitgekomen.

Wim Toes ging tot in detail in op achttien jaar samenwerking en de goede sfeer.

Ik was overdonderd door zijn toespraak, de zang van het koor, de cadeaus die ik ontvangst mocht nemen. Een prachtig beeldje van de Nederlandse beeldhouwer en schilder Corry Ammerlaan van Nie-

kerk met de titel: *Samen de handen ineen* met de uitleg: door de handen ineen te slaan ontstaat er een bolwerk en kracht van energie, trof mij in het bijzonder. De nieuwe Bijbel van Katrijne zal een bijzonder naslagwerk voor ons worden. De dinerbon van de leden zal in feestelijke sfeer verdwijnen. De kaarsen op een plateau van Jan en Yolande zullen bij ons opgaan in licht en warmte. Onze jarenlange samenwerking in het voorbereiden van een vergadering verwerkte Jan in een mooie toespraak.

Ik ben zeer vereerd door de mededeling dat ik op voordracht van het bestuur door de leden tot erelid van onze Vrijzinnige geloofsgemeenschap ben benoemd.

Het was een bijzondere avond en zoals ik eerder schreef: ik zal die nooit vergeten.

Simon van Proosdij

Kerkdiensten en koor

zondag 25 december 10.30 uur
Kerstviering, vanaf 10.15 uur kerkstliederen zingen samen met het koor.

voorganger ds. K. Bezemer
organist Albert van der Haven
m.m.v. het Hoeksteenkoor o.l.v. Frits Muusse
het koor zingt de volgende liederen:
Veni, veni Emmanuel   Zoltan Kodaly
In dulci jubilo   arr. Frits Muusse
Joy to the World   G.F. Händel

1e collecte voor de instandhouding eigen geloofsgemeenschap
2e collecte voor het Hoeksteenkoor

zondag 23 januari, 10.30 uur

voorganger ds. K. Bezemer
organist Albert van der Haven
m.m.v. het Hoeksteenkoor o.l.v. Frits Muusse

1e collecte voor eigen geloofsgemeenschap
2e collecte voor de Stichting Open Doers

Denkt u bij de uitgang aan het bloemenbusje

Of hoe dat heet

Gelukkig dat
het licht bestaat

en dat het met
me doet en praat

en dat ik weet
dat ik er vandaan

kom, van het licht
of hoe dat heet.

Hans Andreus,
uit Holte van licht
Haarlem, uitg. Holland 1975

Yuh-ichi Sakai, bariton

Nieuwjaarsbijeenkomst met concert

Zondag 2 januari 10.30 uur

Na de nieuwjaarstoespraak van Wim Toes luisteren we naar een optreden van de Japanse bariton Yuh-Ichi Sakai die wordt begeleid door Shintaro Kawahara op de piano.

Daarna kunnen we genieten van koffie of thee, gevolgd door een drankje, vergezeld van een hapje. We zullen klinken op het nieuwe jaar dat voor ons ligt.

Iedereen is welkom!

Shintaro Kawahara, pianist

Ogelconcert door Warner Fokkens

Zondag 16 januari, 12.00 uur

Entree: € 8,00 p.p. Leden, vrienden en belangstellenden van de Hoeksteen € 6,00 (incl. koffie/thee)

Warner Fokkens begon al op zesjarige leeftijd met orgelles en daarna met pianoles. Later studeerde hij Hoofdvak Orgel aan het Koninklijk Conservatorium in 's-Gravenhage en aansluitend nog twee jaar bij Leo van Doeselaar. Hij volgde o.a. masterclasses van Gaston Litaize, John Cage en Olivier Messiaen. Sinds 1987 heeft Warner een bloeiende lespraktijk van orgel en piano. Het improviseren neemt zowel bij de concertpraktijk als in de les een steeds grotere rol in. Momenteel is hij dirigent van het koor Sing for Joy uit Maassluis en van het Haags Politiemannenkoor Entre Nous en begeleidt hij diverse koren en ensembles.

In 2020 heeft Warner zijn eigen ensemble opgericht, het ensemble Festa, met mezzo-sopraan, fluit, hobo, cello en orgel/piano.

Heeft u een muziekstuk dat u graag wil horen deze ochtend, geeft u uw verzoek dan graag zo snel mogelijk door, in ieder geval voor 5 januari 2022, via s.proosdij@kpnmail.nl.

Warner Fokkens

Leeskring filosoferen over de liefde

Vrouwelijke filosofen zijn schaars. In deze kring ontmoeten twee vrouwelijke filosofen elkaar. De schrijfster van het boekje dat we behandelen, Katrien Schaubroeck, en de filosofe die ze bespreekt, Iris Murdoch. Iris Murdoch (1919-1999) is een Britse filosofe en auteur die in de jaren 50 als filosofe les gaf aan de Universiteit van Oxford. Ze kreeg echter meer bekendheid als romanschrijfster.

Katrien Schaubroeck, een Belgisch filosofe en docent aan de Univer-

siteit Antwerpen, stelt Murdoch en het thema Liefde centraal dat in de filosofie er volgens haar wat bekaaid vanaf is gekomen. Misschien is liefde belangrijker dan de waarheid en de deugden waar veel mannelijke filosofen over spreken? Schaubroeck bespreekt de denkbeelden van Murdoch in relatie tot die van andere filosofen. Uiteindelijk gaat het om de vraag wat 'een goed mens is' en hoe wij dat zien. Opgave voor 8 januari bij Katrijne Bezemer, 071 532 04 38 / kbezemer@iroka.nl. Daar het boek niet in de gewone boekhandel te koop is, willen we het gemeenschappelijk inkopen. Katrien Schaubroeck, Iris Murdoch, Een filosofie van de liefde, Uitgeverij Letterwerk 2020, ISBN 9789082894257, Kosten € 14,00, Graag tijdig opgeven i.v.m. bestellen van het boek.

Iris Murdoch

Leiding: drs. Katrijne Bezemer

Data: **dinsdag 18 januari, dinsdag 15 februari, en dinsdag 15 maart, aanvang 14.30 uur.**

Kosten voor leden en vrienden geen, voor anderen € 15,00 voor 3 bijeenkomsten.

Een nieuwe kijk op het leven en werk van Erasmus

Spreker Sandra Langereis

Zondag 6 februari, 10.30 uur

Entree: € 8,00 p.p. Leden, vrienden en belangstellenden van de Hoeksteen € 6,00 (incl. koffie/thee)

Erasmus kennen we in de eerste plaats als de bestsellerauteur van de *Lof der zotheid*. Maar zelf wilde hij vooral 's werelds grootste bijbelkenners zijn. En zijn zestiende-eeuwse tijdgenoten zagen hem ook zo. Het leven van Erasmus stond vanaf zijn prilste jeugd jaren, die hij als tienerwees met grote tegenzin uitzat in kosthuizen en kloosters van de devote Broeders van het Gemene Leven, in het teken van anti-autoritair verzet tegen vroom vertoon en theologische dogmatiek. Erasmus wilde jong als hij was op individueeler en intellectueeler wijze verdieping kunnen geven aan zijn geloof. De bijbel en de kerkvaders: alleen een volleerd literatuurwetenschapper en geschiedwetenschapper kon die oerteksten van het christendom op de juiste wijze lezen, had hij geleerd op zijn school in Deventer.

In de lezing wordt verteld hoe Erasmus zich decennialang vooral inspande om op eigen houtje 's werelds allereerste bijbelhistoricus te worden. en zijn hele werkzame leven in dienst stelde van een wereldprimeur: de publicatie van het Nieuwe Testament in zijn oertaal en oervorm om te bestuderen door iedereen. Erasmus was een praktische man, geen deftige studeerkamergeleerde. Maar de inquisitie keerde zich tegen hem en Luther verscheen ten tonele. Aansluitend op de lezing is er gelegenheid tot het stellen van vragen.

Sandra Langereis is historicus en biograaf. Ze studeerde Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, waar ze in 1992 cum laude afstudeerde en in 2001 cum laude promoveerde. Ze werkte jarenlang als universitair docent voordat ze full-time biograaf werd. ERASMUS: dwarsdenker verscheen in 2021. **Eind oktober kreeg Sandra voor haar Erasmus-boek de Libris Geschiedenisprijs.**

*Sandra Langereis
(foto Geert Snoeijer)*

Erasmus van Rotterdam

REGENBOGEN - 2

De verschillende tinten van de regenboog zouden voor de Islam de kwaliteiten van het goddelijke wezen zijn die zichtbaar worden in de tastbare wereld. Er worden in de boog vier basiskleuren onderscheiden: rood, geel, groen en blauw – zinnebeelden van de vier elementen vuur, aarde, lucht en water.

Maar er zijn nog veel meer verhalen over hoe men de regenboog interpreteerde. Om er een paar te noemen:

De Grieken hadden de godin Iris, personificatie van het veelkleurige licht van de regenboog. Zij verschijnt vaak als tussenpersoon in geschillen of als informant van de goden. Wij hebben de kleurige iris in onze ogen. En we kennen Iris natuurlijk uit het gedicht van Jacques Perk: “ik ben geboren uit zonnegloren en een zucht van de ziedende zee, die omhoog is gestegen op wieken van regen.....” Zon en regen.

In het Soemerische Gilgamesj-epos wordt de regenboog weergegeven als de met edelstenen bezette kroon van de grote godin Ishtar, die ze de lucht in tilt als teken dat ze nooit zal vergeten hoe de grote vloed al haar kinderen heeft vernietigd.

In de Scandinavische mythologie wordt de boog beschreven als een brandende brug die het rijk van de goden verbindt met de aarde. De brug zal worden verwoest in Ragnarok, het einde der tijden. Van de oude Scandinavische heldenverhalen wordt dankbaar gebruik gemaakt door de game-industrie.

Het traditionele Japanse shinto-geloof noemt de boog: bruggen voor voorouderlijke geesten.

Sommige stammen in Afrika zien/zagen de regenboog als een beschermende arm om de wereld en als brenger en bewaker van schatten. Het is grappig dat de traditionele volksmythe dat er een schat, in dit geval een pot met goud, te vinden is aan het eind van de boog afkomstig zou zijn uit de Ierse legenden over ondeugende mannelijke elfen die leprechauns worden genoemd. Zij zijn rijke schoenmakers die hun goud bewaren in een pot die ze aan het einde van de regenboog verstoppen.

In China werd de boog gezien als een teken van vereniging van Yin en Yang, soms voorgesteld als een slang met aan allebei de einden een kop: de ene kant zoog water op uit de noordelijke zee om het weer uit te spuwen via de andere kop in de zuiderzee.

Zoiets zien we ook in een interessant verhaal van de Aboriginals in Australië.

Bij Ubirr Rock in het Kakadu National Park in Australië is een heilige plek die de ‘galerij van de regenboogslang’ wordt genoemd. Daar is zo’n 20.000 tot 25.000 jaar geleden een rotsschildering gemaakt die een kronkelende slang voorstelt. Deze had misschien ooit regenboogkleuren, nu niet meer. In sommige boeken wordt hij/zij (de slang werd in verschillende culturen daar zowel als vrouwelijk, mannelijk of androgyn gezien) afgebeeld in opgepepte sterke kleuren, maar dat geeft dan wel een heel krachtig plaatje.

In het Aboriginal-geloof kwam de slang in de Droomtijd tevoorschijn en schiep toen leven, water en vruchtbaarheid, al kronkelend over het continent. Zo werden de valleien, bergen en waterwegen van het heilige voorouderlijke landschap gecreëerd. De slang ‘zong’ de rotsen, planten, dieren en mensen tot leven. Deze gezongen paden, of

Ishtar met de regenboogkroon

Regenboogbrug uit de Scandinavische mythe

Australische regenboogslang

droomsporen, werden de onzichtbare paden die door heel Australië lopen. Als er een regenboog te zien was, dan zou de regenboogslang van de ene naar de andere waterpoel gaan om de watervoorraden aan te vullen. Zonder de kracht van de slang zou er geen regen vallen en zou de aarde opdrogen.

Als je verder gaat zoeken, kom je telkens weer andere interessante regenboogverhalen tegen.

Kinderen maken natuurlijk ook al vroeg kennis met de regenboog, ouders zullen er zeker op wijzen. De boog kan ook daar inspiratie zijn tot een kunstwerk. Bovendien is er veel regenboog-spielgoed, zelfs regenboogbehang.

Uit de tegenwoordige tijd stamt het prachtige lied van Bert en Ernie uit Sesamstraat: “Ik zie een regenboog, hij gaat van laag naar hoog en dan weer naar beneden”. Een heel heldere omschrijving.

Al met al geldt de regenboog in de meeste mythologiën dus als een brug naar de hemel, een link tussen de zichtbare wereld en de goddelijke wereld, een teken van hoop en vrede.

Gerty Hornman

O, Christus natus est

Met het Hoeksteenkoor zijn we al bezig met de liederen voor de Kerstviering. We zijn drie van de zeven zo genoemde *O antifonen* aan het instuderen. De antifonen, beginnend met de breed uitgezongen “O”, geven uitdrukking aan het verlangen naar de komst van de Messias. We zingen niet de oorspronkelijke tekst en melodie, maar een tekst die er heel dicht bij ligt, op driestemmige melodie van Zoltan Kodaly: *Veni, veni...*

In de opgang naar Kerstmis worden in de getijden van onder andere de Katholieke en Anglicaanse kerken van 7 december tot en met 23 december elke dag een groot refrein gezongen bij de Lofzang van Zacharias (Lukas 1 vers 68 tot 79) in de ochtenddienst en in de avonddienst bij het Danklied van Maria (Lukas 1 vers 46 tot 55). Deze worden in het Latijn op gregoriaanse wijze gezongen. Wij kennen de teksten in de vertaling van o.a. Willem Barnard (gezang 446 uit het Liedboek) of op melodie van Huub Oosterhuis. (IWVL).

Deze antifonen (refreinen) zijn waarschijnlijk teksten van oude herkomst en stammen, denkt men, uit de joodse liturgie. Hun oorsprong ligt in of rond de 12-e eeuw. Iedere antifoone begint met een andere bijbelse naam waarmee we de Eeuwige of Christus aanroepen:

O Sapiaentia (wijsheid), O Adonai (Heer), O Radix (wortel van Jesse), O Clavis (sleutel Davids), O Oriens (dageraad), O Rex Gentium (Koning van alle volkeren), en O Emmanuel (God met ons). Op deze aanroep volgt een kleine uitweiding over de naam en volgen er verwijzingen naar bijbelteksten uit het Oude Testament, waarna het gebed komt: *Veni (kom)!!*

Wij zingen de omzetting van de antifonen: O Emmanuel, O Oriens en O Adonai.

Poissy antifonen met O Sapiaentia, O Adonai en O Radix

O Emmanuel, onze Wetgever en Koning,
verwachting van de volkeren en hun Verlosser,
Kom en red ons Heer.

O Dageraad, afglans van het eeuwige licht
en Zon van gerechtigheid.
Kom, en verlicht hen die in duisternis leven,
degenen die gezeten zijn in de schaduw van de dood.

O Adonai, Leider van Israëls huis,
die aan Mozes verschenen is in het brandende braambos,
en de Wet hebt gegeven op de Sinaï.
Kom, en bevrijd ons met sterke hand.

Het klinkt nogal zwaar, deze teksten, maar de gregoriaanse melodie die veel later onder deze gebeden is gezet, heffen de zanger op tot hogere sferen. Alleen al op de beginnoot “O” staat een prachtige neum (langgerekt aantal noten), waarna de tekst die volgt, meer recitatief gezongen wordt, al klinken ook hier heel wat korte neumen. Onder het “Veni” staat een mooie notengroep, die alleen al door de plaatsing veel verlangen naar de Komende doet opklinken.

Door dit zeven dagen lang in de dan nog durende Adventstijd te zingen, en met de Oud-Testamentische titels en benamingen te bidden, en dan steeds op dezelfde melodie, maakt dat deze antifonen de hele dag door je hoofd (en vooral je hart) blijven zingen en de zangers richten op het in gebed beschouwen van de komst van de Heer.

Wanneer de laatste antifoon gezongen is, klinkt het antwoord van de Overzijde:

terugkijkend van de laatste naam van 23 december, Emmanuel, tot de eerstgenoemde naam van 17 december, Sapientia, verschijnt het antwoord:

ERO CRAS (ik kom spoedig).

In het Hoeksteenkoor was er een uitwisseling van gedachten: horen we deze teksten, waar zoveel verlangen in verborgen liggen, niet beter in de Advent te zingen, waar ze voor bedoeld zijn?

Wel, misschien... maar wat we met Kerstmis vieren, is de menselijke komst van de Heer.

De komst van de Eeuwige, God, het Licht, verschijnt op elke dag en op velerlei wijzen: In het licht van de ogen van mensen, in kracht na tranen, in de natuur, in de vlam in het menselijke hart, in liefde, zwakheid, troost, verlangen...

Ero cras: altijd en overal.

Anneke Brandt

Adventbijeekomst in de Hoeksteen

Zondag 12 december,
aanvang 14.30 uur

Kosten €10,00 p.p., incl.
maaltijd

Pinnen in de Hoeksteen is mogelijk.

U kunt zich opgeven tot uiterlijk donderdag 2 december via een lijst in de Hoeksteen, via tel. 06 520 88 057 tussen 17.00 en 19.00 uur of per e-mail s.proosdij@kpn-mail.nl

Inzameling voedselbank

Zaterdag 13 november was de dag dat wij als Hoeksteen voor de voedselbank open waren van 10.00 tot 15.00 uur. Katrijne en Anneke beten het spits af, daarna kwamen Jan en ik iets later. Yolande zorgde weer voor onze lunch.

We zaten er niet voor niets. Er kwamen veel buurtgenoten, leden en onbekenden met tassen vol. Eén buurtgenoot vertelde dat zij op de markt kaas kocht voor de voedselbank en de marktkoopman zei: “mevrouw, 2 halen 1 betalen”.

Op de foto die Jan heeft gemaakt, ziet u dat we aan de vijf kratten niet genoeg hadden, er moesten nog kartonnen dozen aan te pas komen.

Namens de voedselbank hartelijk bedankt voor uw bijdrage in natura.

Opbrengst

Volmaakt

Een mens is nooit helemaal volmaakt. Hij heeft toch altijd iets in zich wat dat verhindert.

Voorbeeld:

Als een joodse wijze sterft, is het streven dat zijn laatste woorden zullen zijn: 'Hoor Israël, de Heer onze God, de Heer is Eén.' Een grote wijze is stervende, maar volkomen helder. Men vraagt hem: 'Is het nu werkelijk waar dat de kwade drang u ook nu nog aanvecht?' 'Nou en of, de kwade drang zegt mij te zeggen: 'Hoor Israël, de Heer onze God, de Heer is Eén' en dan te sterven. Dan zal iedereen zeggen dat ik een vroom man was.' Wij hebben dat allemaal in ons: gedachten die het bijna volmaakte net niet vol maakt. Als wij bij anderen dingen zien die dat volmaakte tegenwerken, willen wij de ander daarop wijzen. Maar pas op, je ziet alleen die fouten als je ze in jezelf herkent: projectie dus, want iedere man heeft een ridder in zich, maar ook (vul zelf maar in). Elke vrouw heeft een madonna in zich, maar ook (vul zelf maar in). Die kwade drang werkt in ons als een losge-

broken stier. Die moeten wij in bedwang houden. De stierengevechten brengen dat nog in beeld. Ergens in de Bijbel staat de tekst: 'Gij zult de stotende os **binden**'. Wat moet je dan met de stier en de os in je? Je moet voordat de stier losbreekt, voordat de os gaat stoten, voordat hun krachten de overhand krijgen over je die krachten **binden** en je omdraaien, een andere levenshouding aannemen. Je moet de stier en de os in jezelf tot rust laten komen en niet zo serieus nemen. Hoe?

Je moet ze **verbinden** met de God van genade (chen in het Hebreeuws. Daaraan verwant is het woord **gein**). Dan krijg je gein in je leven. Dominee Wuister van wie wij (mijn zus, mijn tante, mijn nichtje en ik) les hebben gehad, gaf ons voorbeelden van andere levenshoudingen: In de synagoge wordt onder het bidden nogal eens gekletst. Iemand zei zo terloops tegen zijn buurman: 'Feijenoord heeft met 1-3 verloren.' Een rebbe hoorde dat geklets ook en begon niet te berispen. Hij nam een andere levenshouding aan en riep: 'Heer der wereld, wat een vroom volk heeft U toch, onder

het onnozelse geklets roepen ze U nog aan.' Ook gaf Wuister een voorbeeld van twee katholieke geestelijken in een trein. Eén van hen zat onder het bidden van zijn brevier te roken en de andere geestelijke zei: 'Joh, durf je dat? Wij hebben gevraagd aan Rome of wij onder het bidden mochten roken en het mocht niet.' 'Oh, zei de ander, zonder die opmerking als een aanval te voelen, wij hebben het anders gevraagd. (Dat is een andere levenshouding). Wij hebben gevraagd of wij mochten bidden onder het roken en dat mocht.'

Geleerd tijdens de lessen van dominee Wuister
Marijke van Proosdij

Kerststallen en Franciscus van Assisi

In de advent worden in veel huizen de kerststallen tevoorschijn gehaald als herinnering aan de geboorte van Jezus met figuren van Maria, Jozef, de drie koningen, engelen, de os en de ezel en natuurlijk het kindje in de kribbe – of Baby Jesus zoals een Zuid-Amerikaanse kennis het kindje noemt.

Deze voorstellingen zijn te vinden in alle soorten en maten. De traditionele laat een soort ouderwetse stal zien. Er zijn ook stalletjes uitgevoerd in Delfts Blauw; gesitueerd in een Londense omgeving met dubbeldekker en de Westminster Abbey of in Mexico tussen de saguaro's. Of zelfs met gebreide figuren en voor de kinderen is er een van playmobil.

Een hele moderne is er een met Jozef die een selfie maakt van de Heilige Familie.

Dan heb je nog de levende kerststallen met echte mensen en dieren.

De oorsprong van de kerststal is te vinden bij Franciscus van Assisi (1181-1226). Hij verhief in zijn leven armoede en ascese tot een deugd en was het liefst in de natuur.

een Delfts Blauw stalletje

In de buurt van het Italiaanse stadje Greccio, niet ver van Assisi, hadden broeders een hermitage, een klein klooster. Vlak daarbij was een grot, die Franciscus aan wat hij noemde de 'geboortegrot van Bethlehem' deed denken.

Hij wilde de geboorte van Christus in alle nederigheid en armoede zo goed mogelijk invoelbaar en zichtbaar maken en bedacht een plan om dat daar in Greccio uit te voeren. Giovanni Velita, de burchtheer van Greccio, hielp hem dat te realiseren.

Voordat de Kerstnacht-mis begon, werden mensen uit de buurt opgesteld die Jozef, Maria en herders verbeeldden, de dieren kwamen erbij en de kribbe werd met stro bekleed zodat het kindje zacht en warm kwam te liggen. Alle broeders en buurtgenoten stroomden samen met fakkels en kaarsen, de nacht werd dag. De mis werd opgedragen. Franciscus, zeer aangedaan, zong met de broeders en predikte; zo ontstond er een bijzondere, gewijde sfeer. De eerste kerststal was geboren en Greccio werd het nieuwe Bethlehem. Giovanni vertelde na afloop dat hij had gezien hoe het kindje lachte naar Franciscus toen die het uit de kribbe nam.

Al in 1229 verscheen er een biografie van Franciscus door Thomas van Celano, zodat er al kort na zijn overlijden veel verhalen werden vastgelegd. Hij schreef o.a. dat Franciscus aan de paus vooraf toestemming vroeg om de kerstmis buiten op te dragen. Een ander verhaal bericht dat hij achteraf naar Rome moest om verantwoording af te leggen over wat hij toch allemaal voor onorthodoxe dingen aan het doen was.

Want voor die tijd was het heel gewaagd om het geboortetafereel zo te laten zien, met gewone mensen en dieren en niet op de iconografische en gewijde manier waarop eerder afbeeldingen werden gemaakt. Het moet heel vernieuwend en schokkend zijn geweest. Maar voor de aanwezigheid bij de mis was het een geweldige ervaring.

Giotto heeft in de Basiliek van Assisi, de moederkerk van de Franciscanen, zesentwintig fresco's gemaakt, waaronder een van Franciscus in zijn kerststal. Giotto was geen landschapsschilder en nam de vrijheid om de grot op zijn fresco op te waarderen naar een kerk. Dit mooi gedetailleerde werk laat het moment zien waarop Franciscus het kind oppakt uit de kribbe, met om hem heen de gelovigen, die van heinde en verre gekomen waren om het kerstverhaal te aanschouwen.

De levende kerststal kreeg al gauw veel navolging, vooral in Zuid-Italië. In Nederland is de levensgrote stal in de St-Janskathedraal in 's-Hertogenbosch bekend. Vooral in het zuiden van het land werden er routes uitgezet langs de verschillende kerststallen.

In de Bijbel is nergens te vinden dat er sprake is van een grot of stal als geboorteplaats. Mattheus heeft het over een huis waar de familie verbleef toen de Drie Wijzen langskwamen. In de nieuwe Bijbelvertaling staat bij Lukas dat Jezus, gewikkeld in doeken, in een voederbak werd gelegd omdat er geen plaats was in het nachtverblijf van de stad. Maar je kunt daar natuurlijk wel je fantasie bij laten werken.

G. H.

de hermitage bij Greccio

het fresco van Giotto in de basiliek van Assisi

levende kerststal

Indien onbestelbaar: Rozenboomlaan 119, 2274 HK Voorburg

AGENDA

December

- 09 dec 20.00 u Leeskring Religieuze ervaringen in de Bijbel, o.l.v. ds. K. Bezemer
- 12 dec 14.30 u Gezamenlijke adventviering (onder voorbehoud)
- 25 dec 10.30 u Kerstviering, ds. K. Bezemer, m.m.v. het Hoeksteenkoor o.l.v. Frits Muusse

Januari

- 02 jan 10.30 u Nieuwjaarsbijeenkomst, met optreden van Yu-Ichi Sakai en Shintaro Kawahara
- 04 jan 14.00 u Latijnse leeskring; Judith 16 v.a. vers 16; Olgaland 18, Den Haag (datum en locatie o.v.b. inf. 070 3472 807)
- 16 jan 12.00 u Orgelconcert door Warner Fokkens
- 18 jan 14.30 u Leeskring *Filosofen over de liefde*, o.l.v. drs. K. Bezemer
- 21 jan 14.30 u Kring *Desgevraagd*, o.l.v. ds. R. Philipp onderwerp: *Geef mij die dwaze meisjes maar*
- 23 jan 10.30 u Kerkdienst, voorganger ds. K. Bezemer m.m.v. het Hoeksteenkoor o.l.v. Frits Muusse

Februari

- zo 06 10.30 u Hoeksteenlezing *Een nieuwe kijk op het leven en werk van Erasmus*, spreker Sandra Langereis

DE REDACTIE WENST U ALLEN
MOOIE KERSTDAGEN EN EEN
GELUKKIG EN GEZOND 2022

Datum inleveren kopij

Wilt u de kopij voor het februarinumnummer a.u.b. uiterlijk 10 januari insturen naar stemmen@kpnmail.nl of naar Rozenboomlaan 119, 2274 HK Voorburg

Colofon

Voorganger:

Ds. K. Bezemer,
Floris Versterlaan 23
2343 RV Oegstgeest
Tel.: 071 532 04 38
kbezemer@iroka.nl

Voorzitter:

Mw. mr. drs. F.J.R. de Boer
Tel: 070 386 95 04
fjr.deboer@hetnet.nl

Secretariaat:

W. H. Kraan
Tel.: 070 386 95 41
secretariswhkraan@gmail.com

Penningmeester

G. Vallenduuk-Visser
Tel: 0252 213 998
penningmeesterhoeksteen@gmail.com

Zaalverhuur

G. Vallenduuk-Visser
Tel: 0252 213 998
ivallenduuk@gmail.com

Contactpersonen ziekenhuisopnamen:

Ds. K. Bezemer

Livestreaming

D. Corbeels - van Proosdij

Redactie Stemmen:

G. Hornman-Oldenbeuving
M. van Proosdij-v.d. Beukel
W. Toes

Eindredactie:

A.G. Spruijt
Tel.: 070 347 28 07
agspruijt@gmail.com

Bankrekeningnummer:

NL 93 INGB 0000 137735
Vereniging van Vrijzinnig Gods-
dienstigen te Voorburg

Maandblad Stemmen:

Op aanvraag via het secretariaat

Redactieadres:

stemmen@kpnmail.nl
Rozenboomlaan 119
2274 HK Voorburg

Website

www.vrijzinnigcentrumdehoeksteen.nl